

ОРФЕЙ

П'ЕСА

З французької переклала Лариса ГАТНЕНКО

Дійові особи:

Орфей
Ертбіз
Комісар поліції
Секретар суду
Кінь

Голос Листоноші
Азраїл, 1-й помічник Смерті
Рафаїл, 2-й помічник Смерті
Еврідіка
Смерть

Дія відбувається у Фракії, в домі Орфея.

Костюми:

Слід віддати перевагу одягові того часу, коли трагедію ставлять.

Орфей і Еврідіка — у сільському вбранні, найпростішому, найневибагливішому.

Ертбіз — у робітничій блідо-голубій блузі, з темною хустиною навколо шиї, взутий у білі полотняні черевики на мотузяній підошві. Засмаглий, простоволосий. Ніколи не розлучається зі своїм інструментом скляра, який носить на спині.

Комісар поліції і секретар суду — обидва з борідками, у чорних рединготах, капелюхах, черевиках на кнопках.

Смерть — молода, дуже вродлива жінка у бальній яскраво-рожевій сукні і хутряному манто. Волосся, сукня, манто, черевички, жести, хода — за останньою модою. У неї великі голубі очі, обведені чорною напівмаскою. Вона говорить швидко, сухим і побіжним тоном. Її блуза медсестри також має бути вишукано елегантною. Помічники у білих халатах, білих масках і гумових хірургічних рукавичках.

Вітальня на віллі Орфея. Це своєрідний салон. Він має приємну схожість із салонами ілюзійні-

стів. Незважаючи на те, що за вікном безхмарне квітнєве небо і яскраве сонце, відчувається якась таємничість цього салону. Навіть звичні предмети здаються підозрілими. Щонайперше впадає у вічі стійло у формі ніші, розташоване у самому центрі, де стоїть білий кінь. Ноги цього коня дуже схожі на людські. Ліворуч від коня інша, значно менша ніша. У цій ніші, обрамленій лавровим листям, видніється порожній постамент. Ліворуч від нього двері, що ведуть у сад. Коли двері відчинені, постаменту не видно. Праворуч від коня фаянсовий умивальник. За ним скляні двері. Ці двері з наполовину прочиненими стулками виходять на терасу, що оточує віллу. На першому плані ліворуч біля стіни величезне дзеркало. На другому плані — книжкова шафа. Трохи правіше від центру відчинені двері у кімнату Еврідіки. Спадиста стеля замикає сцену, як коробку.

У вітальні стоять два столи і три білих стільці. З лівого боку сцени письмовий стіл і один із стільців, з правого — ще один стіл, накритий скатеркою, що звисає до підлоги. На ньому фрукти, тарілки, карафа, склянки, схожі на картонний посуд жонглерів. Один стілець стоїть за столом, обернений до публіки, другий — перед ним, трохи зліва.

Неможливо додати чи забрати хоча б один якийсь стілець, розташувати все інакше, оскільки у цьому декорі кожна найменша деталь відіграє свою роль, як атрибуту в акробатичному номері. Лише небесна блакить та темно-червоний оксамит, що облямовують угорі дверцята стійла, за якими видніється кінь, вирізняються з обстановки — більше ніякого кольору.

Декор нагадує аероплан чи корабель — реманент ярмаркових фотографів. До того ж цей декор характеризує персонажів і події в такій безпосередній, органічній манері, що картина має вигляд камей, зображених на поштовій листівці.

ПРОЛОГ

Актор, якому доручено роль Орфея, з'являється перед завісою.

— Пані і панове, до цього прологу автор зовсім не причетний. Певна річ, він здивувався б, почувши зараз мене. Трагедія, в якій він нам довірив ролі, розвивається досить химерно. Тож я попрошу зачекати, поки вона скінчиться, а вже потім висловити незадоволення нашою грою. Прошу я вас про це ось чому: ми граємо дуже високо і без рятувальної сітки. Найменший недоречний шум може нас занепасти — моїх друзів і мене.

Іде зі сцени.

СЦЕНА I

Орфей, Еврідіка, Кінь. Орфей за лівим столом. Він чаклує над спиритичним алфавітом. Еврідіка сидить праворуч біля сервірованого столу.

Еврідіка. Можна мені поворохнутись?

Орфей. Зачекай ще хвилинку.

Еврідіка. Він уже не стукає.

Орфей. Іноді між першою літерою і наступною буває перерва.

Еврідіка. Можна вгадати інші!

Орфей. Я просив тебе, правда ж?

Еврідіка. Погодись, це слово повторюється весь час.

Орфей. М, М... Конику, кажи далі. Давай швидше, що там після літери М... Я тебе слухаю.

Еврідіка. Який ти терплячий! Тобі завжди бракувало терпіння, а для свого коня ти його знаходиш.

Орфей. Я слухаю. Ну ж бо, конику! М... М... після М? (Кінь ворухнувся.) Ти ворухнувся. Ти зараз скажеш. Кажи. Скажи нам літеру після літери М. (Кінь б'є копитом, Орфей рахує.) А, Б, В, Г, Д, Е, це літера Е? (Кінь киває головою.)

Еврідіка. (Сміється.) Звичайно.

Орфей (сердитий). Цить! (Кінь б'є копитом.) А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З, И, І, І, Й, К, Л, М, Н, О, П, Р. (Еврідіці.) Припини реготати. Р, це літера Р? М, Е, Р, мер? Я погано порахував, коню! Чи це не літера Р? Якщо так — удар один раз, якщо ні — вдар двічі. (Кінь б'є один раз.)

Еврідіка. Не силуй його.

Орфей. Дуже прошу: посидь мовчки. Ніщо так не заважає цьому коневі, як скептики. Іди до своєї кімнати або замовкни.

Еврідіка. Я не розтулю більше рота.

Орфей. Тим краще. (Коню.) Мер, мер, а після мер? М, Е, Р, мер. Я слухаю. Кажи. Кажи мені, конику. Коню! Ну ж бо, трішки мужності. Після літери Р? (Кінь б'є копитом. Орфей рахує.) ...Р, С. (Пауза), С. Літера С. Літера С., люба пані! (Кінь б'є копитом.) А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З, И, І. Мерсі! Мерсі! Це мерсі? Це все? Лаконічне мерсі? (Кінь киває головою.) Це чу-до-во. Бачиш, Еврідіко! А я ж міг виявити слабодухість, міг повірити тобі, твоєму легковажному розумові і дати себе переконати... Лаконічне мерсі — це чу-до-во!

Еврідіка. Чому?

Орфей. Як чому?

Еврідіка. Чому це чудово? У цьому мерсі немає ніякого сенсу.

Орфей. Що ти! Цей кінь продиктував мені минулого тижня одну з найзворушливіших фраз у світі.

Еврідіка. Ох!..

Орфей. ...продиктував одну з найзворушливіших фраз у світі. Я поставив собі за мету з її допомогою зробити переворот у поезії. Я увічною свого коня, а ти дивуєшся, що він каже мені мерсі. Це мерсі — шедевр такту. А я ладен був засумніватися... *(Обіймає шию коня.)*

Еврідіка. Слухай, мій любий Орфею, не картай мене. Будь розважливий. Зізнайся, що в цій знаменитій фразі є одне-єдине свіже слово, до того ж зовсім не поетичне.

Орфей. Що ми знаємо про поетичне і непоетичне?

Еврідіка. Аглаона, яка ворожила на столах, завжди фіксувала саме це слово.

Орфей. Годі! Не нагадуй мені про цю одіозну особу. Я тобі вже казав, що не хочу більше про неї чути. Це жінка, яка, здається мені, забила тобі баки! Вона п'є, виводить на прогулянку тигрів, крутить голови нашим жінкам, перешкоджає дівчатам одружуватись.

Еврідіка. Але ж вона жриця Місяця.

Орфей. Браво! Будь її захисником. Повертайся до вакханок: тобі ж подобаються їхні звичаї.

Еврідіка. Вічно ти зі мною сваришся, хоч добре знаєш, що я кохаю одного тебе. Варто було тобі сказати лиш слово, і я б одразу кинула цю компанію.

Орфей. Гарна компанія. Я не забуду ніколи, як Аглаона мені сказала: «Забирайте її, бо вона згідна з вами. Дурні жінки обожнюють митців. Сміється той, хто сміється останній».

Еврідіка. У мене мороз поза шкірою пішов.

Орфей. Якщо я її знову побачу!.. *(Розбиває чорнильницю об стіл.)*

Еврідіка. Орфею, мій поете... Бачиш, який ти нервовий став, відколи з'явився цей кінь. Раніше ти сміявся, цілував мене, заспокоював; у тебе була чудова посада. Слава, фортуна слугували тобі. Ти писав поеми, які розкупували нарозхват, і вся Фракія знала їх напам'ять. Ти оспівував сонце. Ти був його жерцем і повелителем. Та коли з'явився кінь — все закінчилось. Ми живемо у селі. Ти залишив свою посаду і відмовляєшся писати. День за днем ти пестиш цього коня, ставиш йому запитання, сподіваючись на швидку відповідь. Це несерйозно.

Орфей. Несерйозно? Моє життя починало втрачати сенс, провіщати близький кінець, запахи успіху змішалися в ньому з тліном. Я кладу сонце і місяць в один мішок. Мені залишається ніч. І не ніч інших! Моя ніч. Цей кінь входить у мою ніч і впливає з неї, як нурець. Він видобуває зідти фрази. Хіба ти не відчуваєш, що найменша з цих фраз дивовижніша, ніж усі поеми? Я віддав би всі свої твори за одну з цих маленьких фраз, у яких я дослухаюсь до себе так, як слухають море у мушлі. Несерйозно? Що тобі ще потрібно, моя крихітко? Я відкриваю світ. Я вивертаю свою шкуру. Я йду назирці за незвіданим.

Еврідіка. Ти зараз знову процитуєш знамениту фразу.

Орфей *(поважно)*. Так. *(Він наближається до коня і говорить.)* «Пані Еврідіка повернеться з пекла».

Еврідіка. У цій фразі нема ніякого сенсу.

Орфей. А я вчуваю в ній великий сенс. Приклади своє вухо до цієї фрази. Слухай таємницю. «Еврідіка повернеться» — було б посередньо, але «Пані Еврідіка!» «Пані Еврідіка повернеться», чуєш, «повернеться!» Це майбутній час! І, нарешті, — «з пекла». Ти мусиш бути задоволеною, що я говорю про тебе.

Еврідіка. Не ти говориш. *(Вказуючи на коня.)* Це він.

Орфей. Ні він, ні я, ніхто. Що знаємо ми? Хто говорить? Ми блукаємо в темряві, ми по самісіньку шию у надприродному. Ми граємось у піжмурки з богами. Ми не знаємо нічого, нічого, нічого. «Пані Еврідіка повернеться з пекла» — це не фраза. Це поема, поема мрії, квітка з глибин смерті.

Еврідіка. І ти сподіваєшся переконати у цьому світ? Ти вважаєш, що це поезія і що твоя коняча фраза матиме успіх?

Орфей. Не йдеться ні про успіх, ні про коня, ні про те, щоб переконати світ. До того ж, я більше не самотній.

Еврідіка. Не кажи мені про твою публіку. Чотири чи п'ять молодих грубіянів без серця, які вважають тебе анархістом, і кільканадцять дурнів, які хочуть виділитись.

Орфей. У мене будуть найкращі. Я сподіваюся зрештою приручити справжніх.

Еврідіка. Якщо ти зневажаєш успіх, чому посилаєш цю фразу на всефракійський конкурс? Чому так жадаєш одержати приз?

Орфей. Треба кинути бомбу. Треба викликати скандал. Потрібна така буря, яка б освіжила повітря. Надто задушно стало. Нічим дихати.

Еврідіка. Ми жили так спокійно.

Орфей. Занадто спокійно.

Еврідіка. Ти мене кохав.

Орфей. Я тебе кохаю.

Еврідіка. Ти любиш коня. Я відходжу на другий план.

Орфей. Дурненька. Між цим немає ніякого зв'язку. *(Він неухважливо цілує Еврідіку і підходить до коня.)* Правда ж, мій друже? Правда ж, мій побратиме? Що? Любиш свого друга? Хочеш цукру? Ну-ну, поцілуй мене. Ні, краще сюди... Сюди... Який він красивий! Ось тобі. *(Дістає цукор із кишені і дає його коню.)* Ой як смачно.

Еврідіка. Для тебе я більше не існую. Якби я померла, ти б не помітив цього.

Орфей. Ми помираємо, не помічаючи цього.

Еврідіка. Іди до мене.

Орфей. На жаль, мені пора. Треба до міста, щоб виконати всі вимоги до конкурсу. Завтра останній термін. Я не маю вільної хвилини.

Еврідіка *(поривчасто)*. Орфею! Мій Орфею!..

Орфей. Ти бачиш цей порожній постамент? Я там поставлю бюст, гідний мене.

Еврідіка. Вони кидатимуть у тебе каміння.

Орфей. Я поставлю свій бюст.

Еврідіка. Не довіряй вакханкам.

Орфей. Я їх не помічаю.

Еврідіка. Вони існують. Вони вміють поглумитися зі свого супротивника. Я знаю їхні методи. Аглаона тебе ненавидить. Вона теж бере участь у конкурсі.

Орфей. Ох! Ця жінка! Ця жінка!

Еврідіка. Будь справедливий... Вона має талант.

Орфей. Що?

Еврідіка. Певна річ, вона виявляє його жахливо. Але в якомусь розумінні, у певному плані, вона його має. У неї красиві образи.

Орфей. Ти ба! «В якомусь розумінні...», «у певному плані...» Де ти навчилась так говорити? У вакханок? Отож, у певному плані її образи тобі подобаються. В якомусь розумінні, ти погоджуєшся з моїми смертельними ворогами. І ти мене кохаєш, ти смієш стверджувати, що кохаєш мене? Ну, ось маєш: у цьому розумінні і в цьому плані я заявляю, що з мене досить, що ти завдаєш мені болю і що цей кінць — єдина істота, яка ставиться до мене по-людському.

Б'є кулаком по столу.

Еврідіка. Зовсім не важко розбити все.

Орфей. «Розбити все». Це занадто! Ти щодня розбиваєш одну шибку, а я розбиваю все.

Еврідіка. Перш за все...

Орфей *(нервово ходить по сцені)*. Я знаю, що ти зараз скажеш. Ти зараз скажеш, що не розбила ще сьогодні жодної шибки.

Еврідіка. Але...

Орфей. Ну що ж, бий, бий, розбий вікно.

Еврідіка. Ну як ото можна доводити себе до такого шаленства!

Орфей. Чи ба, яка витончена штучка! Ти не б'єш шибки, бо я йду.

Еврідіка *(жваво)*. На що ти натякаєш?

Орфей. Тож ти вважаєш мене сліпим? Ти розбиваєш щодня шибку, щоб прийшов скляр.

Еврідіка. Ну що ж, так, я розбиваю шибку, щоб прийшов скляр. Це гарний хлопець, з добрим серцем. Він слухає мене. Він захоплюється тобою.

Орфей. Дуже люб'язно з його боку.

Еврідіка. І коли ти ставиш запитання коневі і залишаєш мене зовсім саму, я розбиваю шибку. Гадаю, ти не ревнивий?

Орфей. Чи ревнивий я? Ревнувати до хлопця-скляра? Чому б мені не ревнувати до Аглаони, наприклад? Слухай, якщо ти відмовляєшся бити шибку, я сам її розіб'ю. Це мене заспокоїть. *(Він розбиває шибку. Чути вигуки: «Скляр! Скляр! Скляр!»)* Ведіть сюди скляра! *(Іде до дверей.)* Я ревнивий?

СЦЕНА II

Ті ж, Ертіз. Ертіз з'являється на балконі. У його скляному інструменті відбивається сонце. Він заходить, стає на коліно і схрещує руки на серці.

Ертіз. Добрий день, пане і пані.

Орфей. Добрий день, мій друже. Це я, я розбив шибку. Вставте її. Я залишаю вас. *(Еврідіці.)* Моя люба, простежте за роботою. *(До коня.)* Любиш свого поета? *(Цілує його.)* До вечора. *(Виходить.)*

СЦЕНА III

Еврідіка. Ви бачили? Я не вигадую.

Еврідіка, Ертіз.

Ертіз. Це нечувано.

Еврідіка. Ви мене розумієте.

Ертіз. Моя бідна пані.

Еврідіка. З того часу, як цей кінь пішов за ним на вулиці, з того часу, як він його привів додому, з того часу, як він живе у нас, з того часу, як вони розмовляють між собою...

Ертіз. Кінь знову йому щось сказав?

Еврідіка. Сказав «мерсі».

Ертіз. Він знає, як влізти йому в душу...

Еврідіка. Сказати коротко, за останній місяць наше співіснування стало нестерпним.

Ертіз. Чи не ревнуєте ви його до коня?

Еврідіка. Я воліла б, щоб у нього була коханка.

Ертіз. Ви це кажете...

Еврідіка. Без вас, без вашої дружби, я б уже збожеволіла.

Ертіз. Люба Еврідіко.

Еврідіка *(дивиться на себе у дзеркалі, усміхається)*. Уявіть, маю невеличкий успіх. Він помітив, що я щодня розбиваю шибку. Ну ось, замість того, аби сказати, що я б'ю скло на щастя, я сказала, що розбиваю його, аби дати вам привід зайти до мене.

Ертіз. Я подумав би...

Еврідіка. Зачекайте. Він влаштував мені сцену і розбив шибку. Я вважаю, що він ревнивий.

Ертіз. Як ви його кохаєте...

Еврідіка. Чим гірше він до мене ставиться, тим більше я його кохаю. Мені вже здалося, що він ревнує мене до Аглаони.

Ертіз. До Аглаони?

Еврідіка. Він ненавидить усе, що зв'язує мене з минулим. Ось чому я боюсь, щоб ми не вибовкали зайвого. Говоріть тихше. Я весь час боюсь, що цей кінь мене підслуховує.

Вони підходять навшпиньки до ніші.

Ертіз. Він спить.

Відходять на передній план.

Еврідіка. Ви бачили Аглаону?

Ертіз. Бачив.

Еврідіка. Орфей убив би вас, якби дізнався.

Ертбіз. Він не дізнається.

Еврідіка. *(Веде його за собою ще далі від коня, до своєї кімнати.)* Ви маєте... річ?

Ертбіз. Маю.

Еврідіка. В якому вигляді?

Ертбіз. У вигляді шматочка цукру.

Еврідіка. Як вона себе поводила?

Ертбіз. Дуже просто. Вона мені сказала: «Нічого не дають задурно. Ось отрута, принесіть мені листа».

Еврідіка. Для неї цей лист дуже нудний.

Ертбіз. Вона ще додала: «Щоб наша люба знайома не скомпрометувала себе, я вам даю конверт. Тут моя адреса, написана моєю рукою. Треба тільки покласти листа всередину і заклеїти конверта. Не залишиться ніяких слідів нашого обміну».

Еврідіка. Орфей несправедливий. Вона здатна на дуже добрі вчинки. Вона була сама?

Ертбіз. З подругою. Навряд чи ви б схотіли з нею спілкуватися.

Еврідіка. Атож. Але я не вважаю, що Аглаоніс погана дівчина.

Ертбіз. Остерігайтесь хороших дівчат і гарних хлопців. Ось ваш цукор.

Еврідіка. Дякую... *(Вона бере цукор з острахом і наближається до коня.)* Я боюсь.

Ертбіз. Ви відступаєте?

Еврідіка. Я не відступаю, але боюсь. Скажу чесно: мені бракує мужності. *(Вона сідає на стілець перед письмовим столом.)* Ертбізе..?

Ертбіз. Що?

Еврідіка. Мій любий Ертбізе. Ви б не погодились?..

Ертбіз. О! Ого! Ви мене просите про дуже серйозну річ.

Еврідіка. Ви казали, що зробили б яку завгодно послугу для мене.

Ертбіз. Я це повторюю, але...

Еврідіка. Ох! Мій любий, якщо вам важко зробити цю дрібничку... не будемо більше про це говорити.

Ертбіз. Віддайте мені цукор.

Еврідіка. Дякую. Ви відважна людина.

Ертбіз. Єдине, чи погодиться він з моїх рук?

Еврідіка. Спробуйте все ж таки.

Ертбіз *(біля коня)*. Я вам зізнаюсь, що не почуваю себе впевнено на ногах.

Еврідіка. Будьте мужчиною. *(Вона йде праворуч і зупиняється перед дверима своєї кімнати.)*

Ертбіз. Почнемо. *(Слабким голосом.)* Конику... Конику...

Еврідіка *(дивлячись у вікно)*. О небо, Орфей! Він повертається. Він вже у саду. Швидше, швидше... Удайте, ніби працюєте.

Ертбіз кидає цукор на накритий стіл і підштовхує його до стіни між вікном і дверима кімнати.

Станьте на цей стілець.

Ертбіз стає на стілець. Він на тлі рами закслених дверей вдає, ніби знімає мірку. Еврідіка опускається на стілець біля письмового стола.

СЦЕНА IV

Ті ж і Орфей.

Орфей. Я забув метрику. Куди я її поклав?

Еврідіка. На книжковій шафі, ліворуч. Пошукати мені?

Орфей. Сиди. Я сам її легко знайду.

Він проходить перед конем, гладить його, бере стілець, на якому Ертбіз стоїть, і несе до шафи. Ертбіз залишається у своїй позі, висячи у повітрі. Еврідіка погамовує в собі крик. Орфей, не помічаючи нічого, стає на стілець перед книжковою шафою, каже: «Ось», — бере метрику, сходить зі стільця, відносить його на місце, ставить під ноги Ертбіза і виходить.

СЦЕНА V

Еврідіка, Ертбіз.

Еврідіка. Ертбізе! Ви мені поясните це чудо!

Ертбіз. Яке чудо?

Еврідіка. Ви хочете сказати, ніби нічого не помітили і що це природно, коли людина, з-під якої витягують стілець, висить у повітрі, а не падає.

Ертбіз. Висить у повітрі?

Еврідіка. Можете вдавати здивування, але я вас бачила. Ви тримались у повітрі. Ви висіли за п'ятдесят сантиметрів від землі. Під вами була порожнеча.

Ертбіз. Ви мене дуже дивуєте.

Еврідіка. Ви перебували добру хвилину між землею і небом.

Ертбіз. Це неможливо.

Еврідіка. Саме тому, що це неможливо, ви повинні мені пояснити.

Ертбіз. Ви хочете сказати, що я тримався без опори між підлогою і стелею?

Еврідіка. Не брешіть, Ертбізе! Я вас бачила, на власні очі бачила. Я зібрала всі сили, щоб погамувати крик. У цьому божевільному будинку ви були моєю останньою опорою, єдиною людиною, яка мене не лякала, біля якої я віднаходила спокій. Чудово, однак, жити з конем, який розмовляє, другом, який плаває у повітрі, при потребі зависає там. Не наближайтесь до мене! Поки я не дозволю! Навіть від вашої спини, що виблискує, в мене мурашки по шкірі. Поясніть, Ертбізе: я вас слухаю.

Ертбіз. Я не маю чим виправдовуватись. Усе це чи мені сниться, чи вам наснилось.

Еврідіка. Так, у сні, трапляється, роблять те, що ви зробили, але ми не спали — ні ви, ні я.

Ертбіз. Ви стали, мабуть, жертвою марева між моїми шибками і вашими. Трапляється, що речі брешуть. На ярмарку я бачив голу даму, яка ходила по стелі.

Еврідіка. Не йдеться про якесь рухоме видиво. Це було красиво і страшно. Протягом хвилини ви були жакливі, як нещасний випадок, і прекрасні, як веселка. Ви були криком людини, яка падає з вікна, і тишею зірок. Ви мене лякаєте. Я занадто відверта, щоб не сказати вам про це. Якщо ви хочете мовчати, мовчіть, але наші стосунки не можуть залишитись такими, як були досі. Я думала, що ви простий, а ви ускладнений. Я думала, ви моєї породи, а ви породи коня.

Ертбіз. Еврідіко, не мучте мене... У вас голос сомнамбули. Це ви мене лякаєте.

Еврідіка. Не користуйтеся системою Орфея. Не переставляйте ролі. Не пробуйте переконати мене, що я божевільна.

Ертбіз. Еврідіко, я вам клянусь...

Еврідіка. Нема потреби, Ертбізе. Я втратила довір'я до вас.

Ертбіз. Що робити?

Еврідіка. Зачекайте. *(Підходить до книжкової шафи, стає на стілець, бере книжку, розгортає її, дістає з неї листа і кладе її на місце.)*

Дайте мені конверт Аглаони *(Ертбіз дає конверт.)* Дякую. *(Вона вкладає лист у конверт і лиже клей.)* Ой!

Ертбіз. Ви порізали язика?

Еврідіка. Ні, але у цього клею дивний смак. Беріть конверт. Віднесіть його Аглаоні. Ідіть.

Ертбіз. Шибка не вставлена.

Еврідіка. Я обійдусь без шибки. Ідіть.

Ертбіз. Ви хочете, щоб я пішов?

Еврідіка. Мені треба залишитись самій.

Ертбіз. Ви зла.

Еврідіка. Я не люблю слуг, що висять у повітрі.

Ертбіз. Ця жорстока гра слів не гідна вас.

Еврідіка. Це не гра слів.

Ертбіз. *(Збираючи сумку.)* Ви ще пошкодуєте, що так мене образили. *(Пауза.)* Ви проганяєте мене?

Еврідіка. Таємниця — мій ворог. Я вирішила побороти її.

Ертбіз. Я іду. Я хочу сподобатись вам своєю покірністю. Прощавайте, пані.

Еврідіка. Прощавай.

Вони зіштовхуються. Еврідіка прямує до своєї кімнати. Ертбіз відчиняє двері і виходить. Двері залишаються відчиненими. Видно його нерухому спину, що зблискує на сонці. Раптом Еврідіка зупиняється і міняється на обличчі. Вона хитається, підносить руку до серця і починає кричати.

Еврідіка. Ертбізе! Ертбізе! Швидше, швидше... На допомогу!

Ертбіз. Ви змерзли, обличчя у вас позеленіло!

Еврідіка. У мене параліч! Серце мало не вискочить з грудей. Пече в животі.

Ертбіз. Конверт!

Еврідіка. Що — конверт?

Ертбіз (*кричить*). Конверт Аглаони. Ви його лизнули. Ви сказали, що у нього дивний смак.

Еврідіка. Ах! Нещасна я! Біжіть швидше. Приведіть Орфея. Я помираю. Я хочу побачити Орфея. Орфею! Орфею!

Ертбіз. Я не можу вас залишити саму. Треба щось зробити, прийняти протиотруту.

Еврідіка. Я знаю цю отруту вакханок. Вона паралізує. Нічого мене не врятує. Швидше біжіть. Приведіть Орфея. Я хочу ще побачити його. Я хочу, щоб він простив мене. Я люблю його, Ертбізе, я страждаю. Якщо ви забаритесь, буде пізно. Я благаю вас навколішки. Ертбізе, Ертбізе, ви добрий, ви мені подобаєтесь. Ох! Ніби голка мені загналась у ребра. Швидше, швидше, біжіть, летіть! Мчіть навпростець. Якщо він повертається, ви його зустрінете по дорозі. Я ляжу в своїй кімнаті і чекатиму вас. Допоможіть мені. (*Ертбіз проводить її до кімнати.*) Швидше, швидше, швидше. (*Вона зникає. Але коли Ертбіз збирається відчинити двері, вона виходить з кімнати.*) Ертбізе, слухайте, якщо ви знаєте... спосіб... словом... спосіб, що... що допоможе переміститися враз у просторі... Не треба сердитись на мене, я була знервована, я була дурна. Я вас дуже люблю, Ертбізе... Випробуйте все. Ох! (*Вона повертається до своєї кімнати.*)

Ертбіз. Я приведу його, я вам обіцяю. (*Виходить.*)

Сцена хвилину залишається порожньою. Міняється світло. Всю наступну сцену супроводжує приглушений барабанний бій з синкопами.

СЦЕНА VI

Смерть, Азраїл, Рафаїл. Смерть виходить на сцену через дзеркало у супроводі двох помічників. Вона у бальній сукні під манто. Її помічники у білих халатах. Видно лише їхні очі. Решту обличчя прикрито білою маскою. На руках гумові рукавички. Вони несуть дві великі чорні валізи. Дуже елегантні. Смерть іде швидко й зупиняється посередині кімнати.

Смерть. Поспішаймо.

Рафаїл. Де ви, пані, хочете, щоб ми поставили валізи?

Смерть. На підлогу, байдуже де. Азраїл вам пояснить. Азраїле, моє манто.

Він знімає з неї манто.

Рафаїл. Саме через страх помилитись я роблю дурниці.

Смерть. Ви не могли освоїти за два дні професію Азраїла. Азраїл у мене на службі багато століть. Він був таким, як ви спочатку. Мою блузу.

Азраїл виймає білу блузу з однієї валізи і допомагає Смерті одягти її на бальну сукню.

Азраїл (*Рафаїлу*). Візьми металеві скриньки і постав їх на стіл. Ні, спочатку серветки. Накрий стіл серветками.

Смерть (*підходячи до умивальника*). Азраїл вам пояснить, що я вимагаю порядку і чистоти, як на кораблі.

Рафаїл. Так, пані. Хай пані мені вибачить..., але я був неухвалюваний, я дивився на коня.

Смерть (*миє руки*). Він вам подобається, цей кінь?

Рафаїл. Ох! Так, пані, дуже.

Смерть. Ви наче дитина! Я бачу, вам хочеться його мати. Це дуже просто зробити. Азраїле, спирт. (*Рафаїлу*.) Ви знайдете шматочок цукру на другому столі.

Рафаїл. Так, пані, він там.

Смерть. Дайте коневі цукор. Якщо він відмовиться, я сама йому дам. Азраїле, мої гумові рукавички. Дякую. *(Одягає рукавичку на праву руку.)*

Рафаїл. Пані, кінь відмовляється од цукру.

Смерть *(бере цукор)*. Іж, конику, я наказую.

Кінь їсть, задкує і зникає. Чорна завіса закриває нішу.

Ну, ось. *(Рафаїлу.)* Він ваш.

Рафаїл. Пані дуже добра.

Смерть *(одягаючи рукавичку на ліву руку)*. Тиждень тому ви думали, що я кістяк у савані і з косою. Ви уявляли собі страхопудало, городне опудало...

Рафаїл. Ох! Пані...

Поки вони обмінюються репліками, Азраїл прикриває дзеркало простирадлом.

Смерть *(ігучи за стільцем, що його Ертбіз залишив біля дверей)*. Так, так, так. Всі так думають. Але, мій любий хлопчику, якби я була такою, як люди хочуть мене бачити, вони б мене помітили, а я повинна заходити до них невидимою. *(Ставить стілець перед рампою у центрі.)* Азраїле, перевірте контакт.

Азраїл. Контакт є, пані.

Сильний гул електричної машини.

Смерть *(гістає хусточку з блузи)*. Чудово, Рафаїле, якщо ваша ласка, зав'яжіть мені очі цією хусточкою. *(Рафаїл зав'язує їй очі.)* У нас хвиля сім і зона сім-дванадцять. Установіть все на чотири. Якщо я збільшу, ви дійдете до п'яти. Не перевищуйте п'ять ні під яким приводом. Тисніть сильно. Зробіть подвійний вузол. Дякую. Ви на своїх постах?

Азраїл і Рафаїл стоять поряд за столом, руки в середині металевих скриньок.

Я починаю. *(Наближається до стільця. Повільні рухи її рук навколо невидимої голови уявної людини схожі на жестикуляцію масажистки і гіпнотизера.)*

Рафаїл *(дуже тихо)*. Азраїле...

Азраїл *(також тихо)*. Тсс!..

Смерть. Розмовляйте, розмовляйте, ви мені не заважаєте.

Рафаїл. Азраїле, де Еврідіка?

Смерть. Я чекала цього запитання. Бачиш, Азраїле, завжди одне й те ж питання! Поясни йому.

Азраїл. Смерть, щоб торкнутися живих, проходить через елемент, що їх деформує і переміщує. Наші прилади дозволяють їй доторкатися до них на відстані. Це дає змогу уникнути зайвих розрахунків і заощадити час.

Рафаїл. Це все одно, що стріляти рибу у воді з вогнепальної зброї.

Смерть *(сміючись)*. Якщо хочете, так, *(Поважно.)* Азраїле, підготуй мені котушку.

Азраїл. Так, пані... Пані знає, де Ертбіз?

Смерть. Він веде Орфея з міста.

Рафаїл. Якщо вони будуть бігти, у нас вистачить часу закінчити?

Смерть. Це залежить від Азраїла. Він змінює наші швидкості. Година для мене повинна бути хвилиною для них.

Азраїл. Стрілка на електричній машині переходить помітку п'ять. Дати пані котушку?

Смерть. Приведи її в дію і дай мені.

Азраїл зникає у кімнаті Еврідіки і повертається на сцену з котушкою. Смерть рахує кроки від стільця до кімнати. Зупиняється перед дверима. Азраїл їй вручає котушку, на яку накручується біла нитка, що виповзає з кімнати Еврідіки *(на зразок автоматичного метра)*.

Азраїл. Рафаїле, у вас є хронометр?

Рафаїл. Я його забув!

Азраїл. Ну, ось маєш.

Смерть. Не нервуйтеся. Є простий спосіб. *(Тихо щось говорить Азраїлу¹.)*

¹ Постановник, який боїться підняти таємничу завісу між сценою і залом, може замінити епізод з годинником ось таким незрозумілим перешіптуванням Смерті з помічниками:

Азраїл (*наближається до рамп*). Пані й панове. Смерть доручила мені запитати у присутніх, чи не був би хтось із глядачів такий люб'язний позичити їй годинника?

Смерть. Готові?

Азраїл. Розпочинайте!

Барабанний бій. Нитка вилупзає із кімнати і входить у коробку, яку тримає Смерть. Азраїл і Рафаїл у глибині сцени повертаються спиною. Азраїл рахує з піднятою рукою, як арбітр у боксі. Рафаїл повільно робить знаки, схожі на морський код.

Азраїл. Гоп!

Барабанний бій припиняється. Рафаїл завмирає. Нитка не піддається. Смерть кидається в кімнату Еврідіки. Вона виходить звідти без пов'язки на очах, з голубом, що б'ється, прив'язаний до кінця нитки. Шуму машини більше не чути.

Смерть. Ух! Швидше, швидше, Рафаїле, ножиці. (*Біжить на балкон.*) Ідіть сюди, ріжте. (*Він ріже нитку і голуб відлітає.*) Приберіть стрічку. Азраїле, покажи йому. Це дуже просто. Нехай він зробить, треба, щоб він вчився.

Азраїл і Рафаїл закривають металеві скриньки, ховають блузу та інші речі. Смерть спирається на правий стіл. Дивиться у порожнечу з глибокою втомою. Потім повільно підносить праву руку до лоба, як сновида, що прокидається, виходячи зі стану гіпнозу.

Азраїл. Все на місці, пані.

Смерть. А тепер закривайте валізи, закінчуйте. Я готова. Моє манто.

Азраїл одягає їй манто на плечі, в той час як Рафаїл закриває валізи.

МИ нічого не забули?

Азраїл. Ні, пані.

Смерть. Тоді в путь!

Чоловік з глядачевої зали. Ге-ей!

Азраїл. Ой! Справді!

Смерть. Що таке?

Азраїл. Годинник, Рафаїле, віднесіть годинника панові і подякуйте йому.

Дія на сцені.

Смерть. Рафаїле, поспішайте, поспішайте.

Рафаїл. Ось, пані, я прийшов.

Смерть поспішає і раптом завмирає з простягнутою рукою перед дзеркалом. Потім вона зникає в ньому. Помічники йдуть за нею. Роблять так само, як вона. На правому столі на видному місці Смерть забула гумові рукавички.

СЦЕНА VII

Орфей, Ертбіз. Одразу після останньої репліки Смерті чути голос Орфея в саду.

Голос Орфея. Ви її не знаєте. Ви не знаєте, на що вона здатна. Цю комедію вона втнула, щоб я прибіг додому.

Двері відчиняються, вони заходять. Ертбіз кидається до кімнати, роздивляється, потім задкує і опускається навколішки на порозі.

Орфей. Де вона? Еврідіко!.. Вона сердиться. Ах! Сюди... Я божеволію! Кінь! Де кінь? (*Біжить до ніші.*) Пішов! Я загинув! Йому, мабуть, відчинили двері і налякали! Не інакше, це діло рук Еврідіки. Ну, хай начувається! (*Кидається до кімнати Еврідіки.*)

Ертбіз. Стійте!

Орфей. Ви не пускаєте мене до моєї жінки.

Ертбіз. Дивіться.

Орфей. Куди?

Ертбіз. Дивіться крізь мої шибки.

Орфей (*дивиться*). Вона сидить. Вона спить.

Смерть. Є дуже простий спосіб.

Вона щось говорить тихо Азраїлу. Азраїл повертається до стола і щось також тихо говорить Рафаїлу.

Смерть. Готові? (Глядачеві з першого ряду, який підняв руку)

Дякую, пане. Рафаїле, візьміть годинника у пана.

Дія на сцені.

Смерть. Тоді в путь.

Азраїл. Рафаїле!

Смерть. Що там таке?

Рафаїл. Вірно. (*Заходить у кімнату Еврідіки.*)

Смерть. Рафаїле, поспішайте, поспішайте...

Ертбіз. Вона мертва.

Орфей. Що?

Ертбіз. Мертва. Ми запізналися.

Орфей. Не може цього бути! *(Розбиває шибку.)* Еврідіко! Моя люба! Озвися до мене!

Ертбіз. Марно.

Орфей. Ви! Впустіть мене. *(Відштовхує Ертбіза.)* Де вона? *(Говорить сам до себе.)* Я щойно її бачив, вона сиділа біля ліжка. Кімната порожня. *(Повертається на сцену.)* Еврідіко!

Ертбіз. Вам тільки здалося, що ви її бачили. Еврідіку забрала Смерть.

Орфей. Ох! Що мені той кінь! Я хочу ще побачити Еврідіку. Хай би пробачила мені, що я нехтував нею, не розумів її. Допоможіть мені. Врятуйте мене. Що робити? Ми марнуємо дорогоцінний час.

Ертбіз. Ці добрі слова рятують вас, Орфею.

Орфей *(плачучи падає на стіл)*. Мертва. Еврідіка мертва *(встає)*. Ну що ж... я вирву її у Смерті! Якщо треба, я піду по неї аж до пекла!

Ертбіз. Орфею... слухайте мене. Заспокойтесь. Ви мене послухайте...

Орфей. Так... Я буду спокійний. Поміркуємо. Складаємо план.

Ертбіз. Я знаю спосіб.

Орфей. Ви?

Ертбіз. Але ви мусите повністю покластися на мене, не можна втратити ні хвилини.

Орфей. Так.

Свої репліки Орфей промовляє ніби в лихоманці і покірно. Сцена розвивається з максимальною швидкістю.

Ертбіз. Смерть приходила до вас, щоб забрати Еврідіку.

Орфей. Так...

Ертбіз. Вона забула свої гумові рукавички.

Пауза. Він наближається до стола, вагається і бере рукавички так обережно, ніби це святиня.

Орфей *(з жахом)*. Ах!

Ертбіз. Ви зараз надягнете їх.

Орфей. Гаразд.

Ертбіз. Надягайте. *(Передає їх Орфееві, той надягає.)* Ви підете до Смерті, буцімто щоб повернути їх, і під цим приводом зможете дістатися до неї.

Орфей. Гаразд...

Ертбіз. Смерть буде шукати свої рукавички. Якщо ви їх віднесете, вона дасть вам винагороду. Вона скнара, більше любить брати, аніж давати їй, оскільки вона сама ніколи не повертає чужого, ваша поведінка дуже її здивує. Без сумніву, ви мало чого доможетесь, але чогось доможетесь.

Орфей. Гаразд.

Ертбіз *(підводить Орфея до дзеркала)*. Ось ваша дорога.

Орфей. Це дзеркало?

Ертбіз. Я відкрию вам таємницю таємниць. Дзеркало — це двері, крізь які Смерть йде і повертається. Не кажіть цього нікому. А втім, дивіться все життя в дзеркальне скло і побачите, що Смерть працює, як бджоли у скляному вулику. Прощайте. Бажаю успіху!

Орфей. Але ж дзеркало тверде.

Ертбіз *(піднявши руку)*. З цими рукавичками ви пройдете крізь дзеркало, як крізь воду.

Орфей. Звідки ви знаєте всі ці дивні речі?

Ертбіз *(опускаючи руку)*. Ви знаєте, дзеркало певною мірою схоже на шибку. Це моя професія.

Орфей. І одного разу пройшовши цими... дверима...

Ертбіз. Дихайте повільно, рівномірно. Ідіть, не боючись нічого. Поверніть праворуч, потім ліворуч, потім ідіть прямо і лише прямо. Там... як вам пояснити... немає більше напрямку... Доведеться покружляти; може, трохи й стомитесь.

Орфей. А потім?

Ертбіз. Потім? Ніхто у світі не зможе вам цього пояснити. Починається Смерть.

Орфей. Я не боюсь її.

Ертбіз. Прощайте. Я чекаю вас біля виходу.

Орфей. Я буду, мабуть, довго.

Ертбіз. Довго... для вас. Що стосується мене, то ви лише увійдете і вийдете.

Орфей. Мені не віриться, що це дзеркало може бути м'яким. Врешті-решт, я спробую.

Ертбіз. Спробуйте.

Орфей рушає.

Перше за все руки!

Орфей, простягнувши вперед руки у червоних рукавичках, провалюється в дзеркало.

Орфей. Еврідіко!..

(Зникає.)

СЦЕНА VIII

Ертбіз сам, потім Листоноша. Ертбіз, залишившись сам, опускається на коліна перед нішею Коня. Стукають.

Ертбіз. Хто там?

Голос Листоноші. Листоноша. У мене лист для вас.

Ертбіз. Пана немає вдома.

Голос Листоноші. А пані?

Ертбіз. Пані теж немає. Покладіть лист під двері.

Лист просовується під дверима в кімнату.

Голос Листоноші. Вони вийшли?

Ертбіз. Ні... Вони сплять.

Проміжна завіса повільно падає і одразу ж підіймається.

СЦЕНА VIII-БІС

Ертбіз, Листоноша.

Ертбіз. Хто там?

Голос Листоноші. Листоноша. У мене лист для вас.

Ертбіз. Пана немає вдома.

Голос Листоноші. А пані?

Ертбіз. Пані теж немає. Покладіть лист під двері.

Голос Листоноші. Вони вийшли?

Ертбіз. Ні... Вони сплять.

СЦЕНА ІХ

Орфей. Ертбіз, Орфей, потім Еврідіка. Орфей виходить із дзеркала. Ви досі тут?

Ертбіз. Ну як, розповідайте швидше!

Орфей. Мій любий, ви ангел.

Ертбіз. Зовсім ні.

Орфей. Так, так, ангел, справжній ангел. Ви мене врятували.

Ертбіз. А Еврідіка?

Орфей. Сюрприз. Подивіться добре.

Ертбіз. Куди?

Орфей. У дзеркало. Один, два, три!

Еврідіка виходить з дзеркала.

Ертбіз. Вона!

Еврідіка. Так, я. Я, найщасливіша із дружин, я, перша з жінок, за якою чоловік мав мужність прийти у царство мертвих.

Орфей. «Пані Еврідіка повернеться з пекла». А ми заперечували сенс цієї фрази!

Еврідіка. Цить, мій любий; згадай свою обіцянку. Не говоритимемо ніколи більше про Коня.

Орфей. Де був мій розум?

Еврідіка. І ви знаєте, Ертбізе, він сам знайшов дорогу. Він не мав сумніву ні на мить. До нього прийшла геніальна думка надягти рукавички Смерті.

Ертбіз. А це, якщо не помиляюсь, рівнозначне привласненню чужих заслуг.

Орфей (*дуже швидко*). Зрештою... головне було досягти успіху. (*Робить рух, ніби збирається повернутись обличчям до Еврідіки.*)

Еврідіка. Увага!

Орфей. Ох! (*Завмирає.*)

Ертбіз. Що з вами?

Орфей. Одна деталь, одна проста деталь. У перший момент це здається жахливим, але трохи обережності, і все владається.

Еврідіка. Це справа звички.

Ертбіз. Про що йдеться?

Орфей. Про угоду. Я маю право забрати Еврідіку, але я не повинен дивитися на неї. Якщо я гляну на неї, вона зникне.

Ертбіз. Який жах!

Еврідіка. Навіщо зайвий раз бентежити мого чоловіка!

Орфей (*пропускаючи Ертбіза перед собою*). Облиш, облиш, я не занепадаю духом. Він вражений так само, як і ми спочатку. Ви добре розумієте, що, прийнявши цю умову, — а це слід було будь-що зробити, — ми пройшли через усі ті жахи, які ви зараз відчуваєте. Тож я повторюю, це можливо. Це нелегко, звичайно, але це можливо. Я вважаю, що це легше, ніж осліпнути.

Еврідіка. Чи втратити ногу.

Орфей. І потім... у нас немає вибору.

Еврідіка. Навіть є переваги. Орфей не побачить моїх зморщок.

Ертбіз. Браво! Мені залишається тільки побажати вам успіху.

Орфей. Ви нас залишаєте?

Ертбіз. Я боюсь, що моя присутність вам заважатиме. Ви, мабуть, маєте стільки всього сказати одне одному.

Орфей. Ми це зробимо після сніданку. Стіл накрито. Я дуже голодний. Ви так заглибились у наші справи, що повинні залишитись з нами поснідати.

Ертбіз. Я боюсь, що присутність третього буде неприємна вашій дружині.

Еврідіка. Ні, Ертбізе. (*Наголошуючи окремо на кожному слові.*) Подорож, з якої я повернулась, змінила для мене обличчя світу. Я багато зрозуміла. Я соромлюсь себе. Віднині Орфей матиме невпізнанну дружину, дружину медового місяця.

Орфей. Еврідіко! Згадай свою обіцянку. Ніколи більше про місяць.

Еврідіка. Це у мене в голові замакітрилось. За стіл! За стіл! Ертбіз праворуч від мене. Сідайте. Орфей переді мною.

Ертбіз. Тільки не перед вами!

Орфей. Господи! Як добре, що я залишив Ертбіза. Я сяду ліворуч і повернусь до тебе спиною. Я триматиму тарілку на колінках.

Еврідіка приносить страву.

Ертбіз. Я згораю від бажання почути вашу розповідь про подорож.

Орфей. Правду кажучи, мені буде боляче розповідати. Я наче побував на операційному столі. Пригадується, я читав якусь свою поему, читав, щоб не заснути, пригадуються якісь брудні сплячі тварини. Потім була чорна безодня. Далі я говорив з невидимою дамою. Вона мені подякувала за рукавички. Якийсь хірург прийшов за ними і наказав мені йти. Мовляв, Еврідіка піде слідом за мною, і щоб я не дивився на неї ні під яким приводом. Я хочу пити! (*Бере свою склянку і обертається до Еврідіки.*)

Еврідіка і Ертбіз (*разом*). Не треба!

Еврідіка. Я злякалась! Не обертаючись, послухай, любий, як б'ється моє серце.

Орфей. Це безглуздо. Може, мені зав'язати очі?

Ертбіз. Я вам не раджу цього робити. Ви не знаєте досконально правил. Якщо ви порушите їх, буде біда.

Орфей. Важко собі уявити, що може статися через якусь дурну помилку.

Еврідіка. Що ти хочеш, любий, ти завжди такий неуважливий, ніби перебуваєш десь аж на місяці:

Орфей. Знову місяць! Ти маєш мене за дурня!

Еврідіка. Орфею!

Орфей. Я залишаю місяць твоїм екс-компаньйонкам.

Пауза.

Ертбіз. Пане Орфею!

Орфей. Я жрець сонця.

Еврідіка. Ти вже не жрець, мій любий.

Орфей. Хай буде так. Але я забороняю говорити про місяць у моєму домі.

Пауза.

Еврідіка. Коли б ти знав, як мало важать ці вигадки про сонце і місяць.

Орфей. Та вжеж, ти вище цих забобонів!

Еврідіка. Якби я могла говорити...

Орфей. Мені здається, що як на людину, котра не може говорити, ти говориш багато. Дуже багато! Занадто багато!

Еврідіка плаче. Пауза.

Ертбіз. Ви довели до сліз свою жінку.

Орфей (*погрожуючи*). Ви! (*Обертається до Еврідіки.*)

Еврідіка. Ой!

Ертбіз. Остерігайтесь!

Орфей. Це її вина. Вона здатна мертвого примусити перевернутись.

Еврідіка. Краще б я залишалась мертвою.

Пауза.

Орфей. Місяць! Якби я дозволив їй говорити, до чого б ми дійшли? Я вас запитую. Знову б почалась епоха Коня.

Ертбіз. Ви перебільшуйте...

Орфей. Я перебільшую?

Ертбіз. Так.

Орфей. І навіть допускаючи, що я перебільшую... (*Обертається.*)

Еврідіка. Не треба!

Ертбіз (*Еврідіці*). Заспокойтесь. Не плачте. Вас виснажили переживання. Орфею, заспокойте її. Ви призведете до непоправного.

Орфей. Ну, може, я й перебільшую, але хто починає сварку?

Еврідіка. Не я.

Орфей. Не ти! Не ти! (*Обертається.*)

Еврідіка і Ертбіз. Ой!

Ертбіз. Ви небезпечні, мій друже.

Орфей. Маєте рацію. Найпростіше буде, коли я встану з-за столу і побавлю вас своєї присутності, тому що ви вважаєте мене небезпечним.

Він встає. Еврідіка і Ертбіз тримають його за куртку.

Еврідіка. Мій любий...

Ертбіз. Орфею...

Орфей. Ні, ні. Облиште мене.

Ертбіз. Будьте розважливі.

Орфей. Я буду таким, яким мені личить бути.

Еврідіка. Залишся.

Вона його тримає за куртку, він втрачає рівновагу і раптом погляд його зупиняється на ній. Скрикує. Еврідіка, заціпенівши, встає. На обличчі її страх. Світло меркне. Еврідіка повільно йде в глибину сцени і зникає. Світло спалахує.

Ертбіз. Це було неминуче.

Орфей (*блідий, знесилений, з фальшивою гримасою розв'язності.*) Ух! Краще себе почуваш.

Ертбіз. Що?

Орфей (*та ж гра*). І дихаєш вільніше.

Ертбіз. Він збожеволів!

Орфей (*і далі приховує ніяковість за гнівом.*) Треба бути суворим з жін-

ками. Треба їм показувати, що не тримаєшся за них. Не можна дозволяти водити себе за носа.

Ертбіз. Ось хто сильний! Ви хочете мені сказати, що подивились на Еврідіку навмисне?

Орфей. Хіба я забудькуватий?

Ертбіз. Вам не бракує мужності! Ви подивились, забувши про застереження. Ви забулись. Ви повернули голову несвідомо, я бачив.

Орфей. Я забувся навмисне. Я повернув голову навмисне, не смійте заперечувати мені.

Пауза.

Ертбіз. Ну що ж, якщо ви обернулись навмисне, я вас не вітаю.

Орфей. Обійдусь без ваших вітань. Я сам вітаю себе за те, що навмисне повернув голову до своєї дружини. Це краще, ніж крутити голови чужим дружинам.

Ертбіз. Ця фраза адресується мені?

Орфей. Вважайте, як вам хочеться.

Ертбіз. Ви дуже несправедливі. Ніколи я собі не дозволяв залищитися до вашої дружини. Вона б швидко мене відшила. У вас була зразкова дружина. Ви збагнули це, коли втратили її вперше. Щойно ви її втратили вдруге, втратили безглуздо і трагічно, втратили себе, вбили мертву, здуру зробили непоправну помилку. Адже вона мертва, мертва, знову мертва. Вона не повернеться більше.

Орфей. Облиште!

Ертбіз. Як це «облиште»?

Орфей. Де ви бачили, щоб жінка вийшла з-за обіднього столу, скрикнувши, і не повернулася?

Ертбіз. Я даю вам п'ять хвилин, щоб ви зрозуміли свою помилку.

Орфей кидає серветку на підлогу, встає, обходить стіл, іде до дзеркала, доторкається до нього, йде до дверей і піднімає листа.

Орфей (розпечатує листа). Що це таке?

Ертбіз. Погана новина?

Орфей. Я не можу прочитати, лист написаний задом наперед.

Ертбіз. До цього вдаються, щоб приховати почерк. Читайте у дзеркалі.

Орфей (читає перед дзеркалом). «Пане, вибачте, що я пишу анонімно.

Аглаона вбачає у вашій фразі «Пані Еврідіка повернеться з пекла»,— образливий натяк. Вона переконала журі, що ви містифікатор. Вона підбурила проти вас половину жінок міста. Коротше, величезна група ошалілих жінок під її проводом прямує до вашого будинку. Вакханки почали марш і вимагають вашої смерті. Рятуйтеся, ховайтесь. Не втрачайте жодної хвилини.

Людина, яка бажає вам добра».

Ертбіз. Тут немає жодного слова правди.

Здалеку долинає барабанний бій. Він наближається, і ритм його щодалі все більше шаленіє.

Орфей. Слухайте...

Ертбіз. Барабани.

Орфей. Їхні барабани. Еврідіка передбачала... Ертбізе, Кінь насміявся з мене!

Ертбіз. Людину не катують за слово.

Орфей. Слово лише привід, за яким криється глибока ненависть; ненависть фанатична. Аглаона чекала свого часу. Я гину.

Ертбіз. Барабанний бій наближається.

Орфей. Як я не помітив цього листа? Коли його підсунули під двері?

Ертбіз. Орфею, я звинив перед вами. Листа підсунули під час вашого візиту до мертвих. Я так зрадив, побачивши вашу дружину воскреслою, що забув вас попередити. Рятуйтеся!

Орфей. Надто пізно.

Чари Коня минули. Орфей змінюється на очах.

Ертбіз. Сховайтесь у саду, я скажу, що ви кудись помандрували...

Орфей. Не треба, Ертбізе. Все йде як має бути.

Ертбіз. Я рятую вас силою!»

Орфей. Я відмовляюсь.

Ертбіз. Це безумство!

Орфей. Дзеркало тверде. Воно мені прочитало листа. Я знаю, що мені залишається робити.

Ертбіз. Що саме?

Орфей. Приєднатися до Еввідіки.

Ертбіз. Вам це не вдасться більше.

Орфей. Вдасться.

Ертбіз. Навіть якщо ви туди доберетесь, між вами знову почнуться сварки.

Орфей (*в екстазі*). Хай там що, вона мене кличе до себе.

Ертбіз. Ви страждаєте. Ваше обличчя спотворене болем. Я не хочу, щоб ви загинули по-дурному.

Орфей. Ох! Ці барабани, ці барабани! Вони наближаються, Ертбізе, вони гримлять, вони скаженіють, вони зараз будуть тут.

Ертбіз. Ви все зробили, навіть неможливе.

Орфей. Від мене завжди слід чекати неможливого.

Ертбіз. Вам вдавалося захищатися від інтриг.

Орфей. Я ніколи не боровся до крові.

Ертбіз. Ви мене лякаєте... (*Його обличчя світиться наглюдською радістю.*)

Орфей. Що думає мармур, з якого скульптор висікає шедевр? Він думає: «Мене б'ють, руйнують, ображають, розбивають, я загинув». Це мармур ідіот. Життя мене перекроює, Ертбізе! Воно творить з мене шедевр. Я повинен витримувати його удари, не замислюючись навіщо. Я повинен зібратись з силами. Я маю спокійно прийняти життя, допомагаючи йому своєю співпрацею, щоб воно могло завершити своє творіння.

Ертбіз. Каміння!

Каміння розбиває шибки і падає у кімнату.

Орфей. Бите скло. Це на щастя! Щастя! У мене буде бюст такий, як я хотів.
Камінь влучає в дзеркало.

Ертбіз. Дзеркало!

Орфей. Тільки не дзеркало! (*Вибігає на балкон.*)

Ертбіз. Вони вас розірвуть на шматки.

Чути крики людей і бій барабанів.

Орфей (*на балконі, спиною до глядачів, нахилиється до натовпу*). Шановні дами!

Барабанний бій.

Шановні дами!

Барабанний бій.

Шановні дами!

Барабанний бій. Орфей біжить на праву, невидиму частину балкона. Барабанний бій перекриває його голос. Морок. Ертбіз падає на коліна і закриває обличчя руками. Раптом якась річ влітає через вікно і падає на підлогу. Це голова Орфея. Вона котиться праворуч і зупиняється на передньому плані. Ертбіз тихо скрикує. Барабанний бій віддаляється.

СЦЕНА X

Ертбіз, голова Орфея, потім Еввідіка.

Голова Орфея (*говорить голосом тяжкопораненого*). Де я? Як темно... Яка у мене важка голова. І моє тіло, тіло моє завдає мені такого болю. Я, мабуть, упав з балкона. Я, мабуть, упав з дуже великої висоти, з дуже великої висоти, з дуже великої висоти на голову. І моя голова..? Справді, так... я говорю про мою голову... де вона, моя голова? Еввідіко! Ертбізе! Допоможіть мені! Де ви? Запаліть лампу. Еввідіко! Я не бачу свого тіла. Я не знаходжу моєї голови. У мене немає більше ні голови, ні тіла. Я не розумію більше нічого. У мене порожнеча скрізь. Поясніть мені. Розбудіть мене. На допомогу! На допомогу! Еввідіко! (*Як стогін.*) Еввідіко... Еввідіко... Еввідіко... Еввідіко... Еввідіко...

Входить Еввідіка, вибираючись із дзеркала. Вона зупиняється.

Еввідіка. Мій любий?

Голова Орфея. Еврідіко... це ти?
Еврідіка. Це я.
Голова Орфея. Де моє тіло? Де я подів своє тіло?
Еврідіка. Не шукай. Не муч себе. Дай мені руку.
Голова Орфея. Де моя голова?
Еврідіка (*беручи невидиме тіло за руку*). Твоя рука у моїй руці. Іди. Не бійся. Дозволь себе вести...
Голова Орфея. Де моє тіло?
Еврідіка. Переді мною. Біля мене. Зараз ти не можеш більше мене бачити, і мені дозволено тебе забрати з собою.
Голова Орфея. А моя голова, Еврідіко... моя голова... Де я подів свою голову?
Еврідіка. Облиш, моя любове, не думай більше про голову...
Еврідіка і невидиме тіло Орфея заглиблюються у дзеркало.

СЦЕНА XI

Ертбіз, голова Орфея, потім Комісар поліції, Секретар суду.
Стукають у двері. Пауза. Стукають знову. Пауза.

Голос Комісара. Іменем закону, відчиніть.
Ертбіз. Хто ви?
Голос Комісара. Поліція. Відчиніть, а то я виламаю двері.
Ертбіз. Я відчиняю.
Він кидається до голови Орфея, піднімає її, якусь мить вагається, потім кладе на постамент і відчиняє двері. Стулка дверей закриває постамент. Цієї миті актор, що виконує роль Орфея, знімає картонну голову з постаменту і сам стає за постаментом.

Комісар. Чому ви не відчинили відразу?
Ертбіз. Пане суддя...
Комісар. Комісар.
Ертбіз. Пане Комісар, я друг сім'ї. Зрозумійте, я був у стані шоку...
Такий удар...
Комісар. Удар. Який удар?
Ертбіз. Треба вам сказати, що я був наодинці з Орфеєм, коли сталася драма.
Комісар. Яка драма?
Ертбіз. Убивство Орфея вакханками.
Комісар (*повертаючись до Секретаря*). Несподівана версія. А дружина жертви... Де вона? Я хотів би співставити її свідчення з вашими.
Ертбіз. Вона відсутня.
Комісар. Чим далі, тим краще.
Ертбіз. Вона навіть пішла з дому.
Комісар. Та що ви кажете? (*Секретарю*.) Прошу вас сісти за цей стіл (*указує на стіл ліворуч*) і записати.

Секретар влаштовується за столом: розкладає папери, пера. Він повертається спиною до дзеркала. Ертбіз стоїть перед дзеркалом. Для зручності Секретар відсовує стіл назад таким чином, що підійти до дверей стає неможливо.

Ертбіз. Я маю...
Секретар. Помовчіть...
Комісар. Почнемо по порядку. Прошу говорити лише тоді, коли я вас запитуватиму. Де тіло?
Ертбіз. Яке тіло?
Комісар. Коли є злочин, є й тіло. Я вас запитую: де ділося тіло?
Ертбіз. Але, пане Комісар, тіла немає. Його розшматували, обезголовили і забрали ті божевільні!
Комісар. *Primo*, я вам забороняю обмовляти жінок, які виконують священну дію. *Secundo*¹, вашу версію заперечують п'ять сотень очевидців.
Ертбіз. Ви хочете сказати...

¹ *Primo, secundo* — по-перше, по-друге (*лат.*).

Комісар. Помовчте...

Ертбіз. Я...

Комісар (з пафосом). Цитьте. Слухайте мене уважно, хлопче. Сьогодні день затемнення. Це затемнення Сонця викликало разючі зміни у настроях народу на користь Орфея. Люди одягли жалобу. Організують його тріумф. Власті вимагають його тлінних останків. Коли вакханки побачили, що Орфей з'явився на балконі закривавлений і став кликати на допомогу, вони були вражені. Адже вони прийшли під його вікна з єдиною метою — погаласувати. Звичайно, кинулись би йому на допомогу, якби він, як розповідають вони (і п'ять сотень ротів це підтверджують), якби він, кажу я, не помер у них на очах.

Я підсумовую. Ці дами організують процесію. Вони підходять з криком «обсвищемо Орфея». Раптом вікно відчиняється і з'являється закривавлений Орфей, який кличе на допомогу. Ці дами хочуть піднятися сходами; та занадто пізно! Орфей падає, і весь натовп,— не забуваймо, що це жінки... жінки, які полюбляють галасувати, але сам вигляд крові яких жахає,— отож, кажу я, весь натовп повертає назад. І тут сталося затемнення Сонця. Місто вбачає у цьому гнів світила з приводу того, що позбиткувалися над одним з його давніх жерців. Уряд прямує назустріч жінкам, і ті устами Аглаони розповідають про дивний злочин, свідками якого вони щойно були. Все місто ладне було поспішити на місце подій. Довелося вжити заходів, аби не допустити безпорядку. І мене квапили прибути сюди якнайшвидше, мене, мене — начальника поліції, що вас допитує, і я не допущу, щоб мене мали за наївного сільського поліцейського. Затямте це собі.

Ертбіз. Але я не вам...

Секретар. Помовчте. Вас не запитують.

Комісар. Почнемо по порядку. (Секретарю.) На чому я зупинився?

Секретар. Бюст. Я дозволю собі нагадати вам про бюст...

Комісар. Ах! Так! (Ертбізу.) Ви з цього дому?

Ертбіз. Друг дому.

Комісар. Просять бюст Орфея для тріумфу. Чи бачили ви його?

Ертбіз йде до дверей і зачинає їх. Видно голову Орфея на постаменті.

Комісар і Секретар обертаються до нього.

Комісар. Він не схожий.

Ертбіз. Це дуже гарна річ.

Комісар. Хто автор?

Ертбіз. Я не знаю.

Комісар. Він не підписаний, цей бюст?

Ертбіз. Ні.

Комісар (Секретарю). Записуйте: гадана голова Орфея.

Ертбіз. Ні, ні. Це голова Орфея, щодо цього я певен. Сумніватись можна тільки щодо автора.

Комісар. Тож, пишть: голова Орфея, виконана Х...ом (Ертбізу). Ваше ім'я і прізвище?

Ертбіз. Вона вам подобається?

Секретар. Запитують ваше ім'я.

Комісар. Що стосується професії, мене не обдуриш. Я все бачу. (Наближається і постукує по шибках.) Ви скляр, мій хлопче!

Ертбіз (посміхаючись). Скляр, я зізнаюсь.

Комісар. Зізнавайтесь, зізнавайтесь, це єдине, що може вас урятувати.

Секретар. Вибачте, пане Комісар, але чи не перевірити нам його документи...

Комісар. Слушна пропозиція. (Сідає.) Ваші документи.

Ертбіз. Я... я їх не маю.

Комісар. Он як!

Секретар. Ох! Ох!

Комісар. Ви прогулюєтесь без документів? Де вони? Де ви живете?

Ертбіз. Я живу... тобто, вірніше: я жив...

Комісар. Я не запитую вас, де ви жили. Мене цікавить адреса вашої теперішньої домівки.

Ертбіз. Зараз? Зараз я... без домівки.

Комісар. Ні документів, ні домівки. Чудово. Бродяжництво. Волоцюга! Ваша справа зрозуміла, мій друже. Ваш вік?

Ертбіз. Мені... *(Вагається)*.

Комісар *(допитує, повернувшись спиною до Ертбіза, очі його зведені догори, притупує ногою, як екзаменатор)*. Я вважаю, що, принаймні, вік ви маєте...

Голова Орфея. Вісімнадцять років.

Секретар *(пише)*. Сімнадцять років.

Голова Орфея. Вісімнадцять.

Комісар. Народився в...

Секретар. Хвилиночку, пане Комісар. Я переписую цифру. *(Переписує.)*

Еврідіка наполовину висовується із дзеркала.

Еврідіка. Ертбізе... Ертбізе. Я знаю, хто ви. Ідіть сюди, входьте — ми вас чекаємо. Тут не вистачає лише вас.

Ертбіз вагається.

Голова Орфея. Поспішіть, Ертбізе. Ідіть за мою дружиною. Я вигадаю все, що завгодно.

Ертбіз поринає у дзеркало.

СЦЕНА XII

Голова Орфея, Комісар, Секретар.

Секретар. Пане Комісар, я до ваших послуг.

Комісар. Народився в...

Голова Орфея. Мезон-Лаффітт!

Комісар. Мезон... як?

Голова Орфея. Мезон-Лаффітт, два «ф», два «т».

Комісар. Оскільки ви назвали місце вашого народження, сподіваюсь, більше не відмовлятиметесь назвати своє ім'я. Отже, вас звать...

Голова Орфея. Жан.

Комісар. Жан як?

Голова Орфея. Жан Кокто.

Комісар. Кок...

Голова Орфея. КОКТО. Кокто. Півник.

Комісар. З таким прізвиськом ночують на вулиці. Ви справді ночуєте на вулиці. Тож чи не погодитесь ви тепер сказати, де вона, ця вулиця.

Голова Орфея. Вулиця Анжу, десять.

Комісар. Ви стаєте розважливим.

Секретар. Підпис.

Комісар. Підготуйте перо. *(Ертбізу.)* Підійдіть. Підійдіть, вас не з'їдять. *(Повертається.)* Ох!

Секретар. Що трапилось?

Комісар. Отуди к бісу! Звинувачений зник.

Секретар. Це неймовірно!

Комісар. Неймовірно... Неймовірно... Нічого неймовірного не існує. *(Ходить швидкими кроками взад і вперед по сцені.)* Я не вірю у неймовірне. Затемнення є затемнення. Стіл є стіл. Звинувачений є звинувачений. Почнемо по порядку. Ці двері...

Секретар. Вийти через ці двері, пане комісаре, неможливо. Для цього треба було б відсунути стілець.

Комісар. Залишається вікно.

Секретар. Щоб дістатися до вікна, треба було пройти перед нами. До того ж звинувачений говорив. Він відповідав до останньої хвилини.

Комісар. Тож?

Секретар. Тож я нічого не розумію.

Комісар. Повинен існувати таємний вихід, про який вбивця,— а ця втеча є доказом злочину,— отже, повторюю, є вихід, про який вбивця знав. Перевірте стіну.

Секретар постукує по стіні. Йдуть пошуки.

Секретар. У стіні немає порожнеч.

Комісар. Чудово. Оскільки цей хлопець повівся з нами неввічливо, я не

хотів би, щоб він тішився, дивлячись, як ми його шукаємо. (Голосно.) Будинок оточений моїми людьми. Він не встигне зробити й двох кроків, як його схоплять, а якщо він десь сховався, його триматимуть в облозі, аж доки голод змусить його вийти зі схованки. Ідіть.

Секретар. Оце-то історія!

Комісар. Нема ніякісної історії. Вам скрізь ввижаються історії.

Вони виходять. Цієї миті ступка дверей закриває бюст і актор ставить на постамент фальшиву голову. Сцена залишається порожньою.

Комісар (повертається). Ми забули бюст.

Секретар. Не можна повертатися з порожніми руками.

Комісар. Візьміть його.

Секретар бере голову. Вони виходять.

СЦЕНА XIII

Декор переміщується на небо. Через дзеркало входять Еввідіка і Орфей. Ертбіз їх веде. Вони оглядають свій будинок так, ніби бачать його вперше. Сідають за стіл. Еввідіка садовить Ертбіза праворуч від себе. Вони усміхаються. Від них віє спокоєм.

Еввідіка. Гадаю, мій любий, нам слід випити вина.

Орфей. Зачекай, спочатку помолимося.

Встає разом з Еввідікою і Ертбізом. Промовляє:

Мій Боже, дякуємо тобі за те, що ти роз'яснив нам: наш дім і сім'я — це єдиний рай: за те, що відкрив нам свій рай. Дякуємо, що ти послав нам Ертбіза і картаємо себе за те, що не розпізнали нашого ангела-охоронця. Дякуємо, що ти врятував Еввідіку, тому що своїм коханням вона вбила диявола у вигляді Коня і через це померла. Дякуємо, що ти врятував мене, бо я обожаю поезію, а поезія — це ти. Хай буде так.

Вони знову сідають.

Ертбіз. Дозвольте вам налити?

Орфей (з повагою). Залиште це право за Еввідікою.

Еввідіка наливає йому вина.

Ертбіз. Може, нарешті, поснідаємо.

Завіса.

